

मोग आनी धर्म हें कुटुंबीक जिणेचें फूल आनी फळ.

– तिरुवल्लुवर

व्हडले प्रस्न

1. कुटुंब यूनीट म्हत्वाचें कित्याक?
2. समाज म्हणल्यार कितें आनी ताची भुमिका कितें?

0681CH09

कुटूंब

आमी चडशे सगळे एका कुटुंबांत रावतात. कुटुंब हें खंयच्याय समाजाचें मुळावें आनी सगळ्यांत पुर्विल्लें यूनीट. आयज भारतीय समाजांत संयुक्त कुटुंबां सावन अणुकुळां मेरेन कितलेशेच तरेचीं घराणीं आसात. संयुक्त कुटुंबाच्यो कितल्योश्योच पिळग्यो एकठांय रावतात – आजी-आजो, आवय-बापूय, मामा-मामी,

संयुक्त कुटुंबांचीं उदाहरणां

अणुकुळांची उदाहरणां

भाव, भयण आनी चुलतभाव. दुसरे वटेन अणुकुटुंब हें जोडपें आनी तांच्या भुरग्यां पुरतेंच मर्यादीत आसता आनी केन्ना केन्ना एक पालक आनी भुरगीं आसतात.

सोदुन काडूया

- तुमच्या शेजारच्या वाठारांत कसले तरेचीं कुटुंबां दिसतात? दरेक प्रकारा खातीर घरांचो आंकडो आशिल्ल्या प्रकाराची वळेरी करात.
- खंयचे प्रकार चड प्रमाणांत जातात? अशें तुमकां कित्याक दिसता?
- वर्ग उपक्रम म्हूण, तुमच्या वर्गमिलांच्या सोदाकडेन तुळा करात आनी चर्चा करात.

इंग्लीशींत कुटुंबीक नात्यांचें वर्णन करपाक चडशीं उतरां नात; तातूंतले कांय आमकां पयल्या परिच्छेदांत दिसले. भारतीय भाशांनी आनीक जायतीं नांवां आसात. देखीक- हिंदींत बुवा, ताऊ, ताई, चाचा, मौसी, नाना, नानी आनी हेर जायते आसात. तमीळ सारक्या कांय भाशांनी व्हडलो भाव/भयण वा धाकटो भाव/भयण हांचेखातीर वेगवेगळी नांवां आसात. पूण भारतीय भाशेंत 'चुलतभाव' हो शब्द कितें? चडशा भारतीय भाशांनी अशे तरेचो शब्द ना, अशें तुमकां दिसतलें! कारण चुलत भाव फकत 'भाव' आनी 'भयणी' आसतात. हातूंत सगल्या मदल्या खोल बंधनाचेर भर दितात.

सोदून काडूया

- तुमच्या कुटुंबांतल्या कांय पयसुल्ल्या सोयऱ्यां सयत तुमी विचार करूंक शकतात त्या सगळ्या वांगड्यांची वळेरी तयार करात. तुमच्या मायभाशेंत वा प्रादेशीक भाशेंत तांची वळेरी करात आनी इंग्लीशींत समतुल्य सोदपाचो यत्न करात. हिंदीखातीर दोन उदाहरणां सकयल दिल्यांत:

नांव	हिंदींतली संज्ञा	इंग्लीशींतलें वर्णन / पद
राणी	बहन	आवयच्या भावाची धूव (चुलतभाव) (हेर संभाव्य अर्थां मदीं)
समीर	चाचा	बापायचो धाकटो भाव (काका)

- चड करून तुमच्या मायभाशेंतल्या वा प्रादेशीक भाशेंतल्या एका शब्दाक नेमकी व्याख्या दिवपा खातीर इंग्लीशींत कितलेशेच शब्द कशे लागतात तें लक्षांत घेयात.

भुमिका आनी जापसालदारकी

कुटुंबांतल्या वांगड्यां मदले संबंद मोग, काळजी, सहकार्य आनी परस्परावलंबन हांचेर आदारिल्ले आसतात. ‘सहकार्य’ म्हणल्यार ‘एकठांय काम करप’. कुटुंबांतल्या दरेका वांगड्याची हेर वांगड्यां विशीं भुमिका आनी जापसालदारकी आसता. देखीक, आपल्या भुरग्यांक सुखी व्यक्ती आनी समाजाचे जापसालदार वांगडी जावपा खातीर व्हरपाची जापसालदारकी पालकांचेर आसता. पूण तशेंच, भुरगीं व्हड जातकच घरांतल्या हेर वांगड्यांक मजत करपा खातीर ते घरांत चड जापसालदारकी घेतात.

आवय-बापूय आसूं वा भयण वा भाव आदी. दिसपट्ट्या सरावांतल्यान भुरगीं घरचे जिणेंत वांटो घेवपाक शिकतात. जायत्या घरांनी भुरगीं पिळग्यान पिळग्यो आपलें कुटुंब पाळटात त्यो कांय परंपरा आनी प्रथा शिकतात.

ह्या प्रस्नांच्यो जापो दीत आनी तुमच्या उतरांची तुळा कांय वर्गमितां कडेन करात:

- बाजारांतल्यान कितें विकतें घेवपाचें तें तुमच्या घरांतलो कोण थारायता?
- तुमच्या घरांत कोण जेवण रांदता?
- तुमच्या घरांतलो सगळ्यांत व्हडलो मनीस कोण?
- तुमच्या घरांत माळो कोण निवळ करता?
- तुमच्या घरांत कोण आयदना धुता?
- तुमचो होमवर्क करपाक कोण मजत करता?

आमचो धर्म पाळप वा आपलें कर्तव्य करप हें भारतीय संस्कृतायेचें म्हत्वाचें तत्व जावन आसा. तशेंच कुटुंब म्हणल्यार एक 'शाळा', जंय भुरगीं अहिंसा, दान (दिवप), सेवा (सेवा) आनी त्याग (त्याग) अशीं म्हत्वाचीं मुल्यां शिकतात. कुटुंबांतल्यो व्यक्ती चड करून कुटुंबाच्यो गरजो भागोवपा खातीर आपल्यो गरजो सोडून दितात.

अशीच एक कथा पळोवया.

शालिनी आपल्या कुटुंबा वांगडा केरळांतल्या एका शारांत रावता. ताचो बापूय ल्हानसो वेवसाय चलयता आनी आवय लागसारच्या शाळेंत शिक्षिका आसा. शालिनीक एक धाकटो भाव आसा. तांची आजी, अच्छम्मा (बापायची आवय), चित्तप्पा (बापायचो भाव वा बापूय) आनी ताची चिट्टी (मावशी वा काकाची बायल) तांचे वांगडा रावतात. तांकां शालिनीची चुलत भयण अशी एक धूव आसा, ताका ती चिन्नी म्हणटा. शालिनीच्या मामाची आतांच

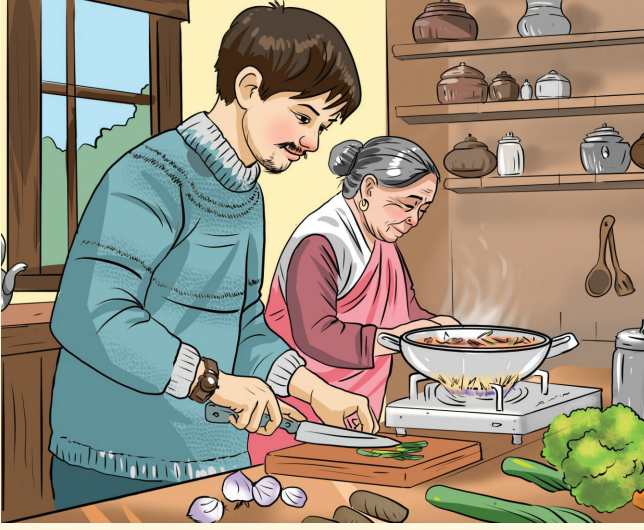
नोकरी गेली आनी ताची मावशी गृहिणी. पुराय कुटुंब ओणमाच्या उत्सवाची तयारी करताले. आखाम्मान शालिनीच्या बापायक सांगलें की ताच्या भावाक अर्थीक त्रास जातात, ताका लागून तांकां उत्सवा खातीर नवे कपडे विकते घेवपाक मेळनात. शालिनीचे आवय-बापूय जेन्ना तिका आनी तिच्या भावाक खरेदी करपाक घेवन गेले, तेन्ना तांणी फक्त स्वता खातीर न्हय तर चित्तप्पा, चिट्टी आनी चिन्नी खातीर नवे कपडे विकते घेतले. ताका लागून शालिनीक तिका अपेक्षीत आशिल्लो रेशमी भेस मेळ्ळो ना; ताका साद्या कापसाचो बंदोबस्त करचो पडलो. अशे तरेन कुटुंबां एकामेकांक आदार दितात आनी आपल्याकडेन आसा तें वांटून घेतात अशें अचम्मान शालिनीक समजावन सांगलें. शालिनीक आपल्या साद्या भेसाक हरकत नासली. सगळ्यांक कांय नवे कपडे मेळटले म्हूण ती खूश आशिल्ली.

सोदून काडूया

- सात वांगड्याच्या ह्या कुळाचें एक सादें झाड काडचें.
- शालिनीच्या आवय-बापायन सगळ्यां खातीर कपडे कित्याक घेतले अशें तुमकां दिसता?
- शालिनीच्या जाग्यार आसल्यार तुमी कितें करताले?

ती काणी केरळांत मांडल्या. आतां आमी नॉर्थइस्टाक, मेघालयांतल्या एका गांवांत वचूया.

म्हजें नांव तेनझिंग. जिवीत केन्ना केन्नाय कठीण आसलें तरी आमी रावतात ते डेंगर म्हाका खूब आवडटा. बापूय एक ल्हानशें किराणा दुकान चलयता. म्हजी आवय थळाव्या हस्तकला सहकारी संस्थेंत व्यस्त जाल्या उपरांत, आमचीं सोबीत पारंपारीक कापडां, लांकडाचीं कोरीव कामां आनी हेर वस्तू पर्यटकांक विकपा खातीर तयार केल्या उपरांत म्हजो बापूय घराची नितळसाण करप, आमची ल्हानशी भाजी बाग आनी घरांतलीं हेर कामां सांबाळपांत सामील जालो. जायते फावट तो आजयेक आमच्या सगळ्यां खातीर जेवण तयार करपाक मजत करता.

आजये कडेन सदांच म्हाका सांगपा सारक्यो साबार तरेच्यो रुचीक काणयो आसतात, विनोद आनी बुद्द घेवन; तिचे परस लोकांक बरे तरेन कोणूच समजना अशें दिसना! आजो म्हज्या होमवर्कांत मजत करता आनी म्हाका शाळेच्या बस स्टॉपा कडेन व्हरता. तशेंच तो आमच्या वसाहतींत समाजीक कार्यांत सक्रीय वांटो घेता आनी सदांच आपली मजत दुसऱ्यांक दिता. देखीक, आमच्या वाठारांत वीज खंडीत जाता तेन्ना तो वचून लागसारच्या कचेरेंत कागाळ नोंद करता. वादळांत आमच्या शेजाऱ्यांच्या घराचें लुकसाण जालें तेन्ना ताणें पुराय शेजारच्यान कांय पयशे एकठांय करून दुरुस्ती करपाक मजत केली.

जेवण, कपडे सारकिल्ल्यो आमच्यो मुळाव्यो गरजो आवय बापूय सांबाळूंक शकतात हें आमचें नशीब. जेन्ना कसलोय खाशेलो खर्च येता तेन्ना ते एकठांय चर्चा करतात अशें हांवें जायते फावट पळयलां. फुडारांत निर्माण जावपी खंयच्याय अनपेक्षीत गरजे खातीर आमी सदांच कांय पयशे वाटोवपाचो यत्न करपाक जाय अशें आई म्हणटा.

हे विशीं चिंतात

- ◆ तेनझिंगाचो बापूय खाशेल्या खर्चा खातीर आपले बायलेचो सल्लो कित्याक घेता ?
- ◆ घरच्या कामांत ताचो वांटो आसल्यार तुमकां कशें दिसता ?
- ◆ आजी-आजो खंयच्यो भुमिका पुराय करतात ?

सोदून काडूया

- भारतांत खंय तरी एका कुटुंबाची कथा तयार करात, जंय आमकां कांय कुटुंबीक मुल्यां प्रचलीत दिसतात. बरोवपाच्या माध्यमांतल्यान वा रेखांकनाच्या माध्यमांतल्यान तुमच्या वर्गा कडेन वांटून घेयात.
- दोन तीन कुटुंबां भोंवतणी आपल्या सगळ्या वर्गमिलां वांगडा एक ल्हानशें नाटक माचयेर हाडचें. तुमी बरयल्ल्या नाटकांत कुटुंबांक तोंड दिवपी कांय आव्हानात्मक परिस्थितींचो आस्पाव आसूं येता, आनी ते कशे तरेन सुटावे जातात तें दाखोवंक शकता.
- शालिनी आनी तेनझिंग हांच्या कथांनी आमकां संयुक्त कुटुंबांचीं उदाहरणां पळोवंक मेळटात. कांय जोडप्यांक अणु कुटुंबाची निवड करपाक (म्हळ्यार वयल्या पिळग्यां पसून वा हेर सोयऱ्यां पसून वेगळें रावप) आधुनीक जिणेचे खंयचे पैलू आसात अशें तुमकां दिसता? दोन प्रकारच्या कुटुंबांचे कांय फायदे तशेंच तोटे कितें आसूं येतात?

समाज

कुटुंबां फकत स्वता भितरच न्हय तर हेर कुटुंबां कडेन आनी भोंवतणच्या लोकां कडेन जोडिल्लीं आसतात. जोडिल्ल्या लोकांच्या अशा गटाक 'समुदाय' म्हणूं येता (संदर्भाप्रमाण 'समुदायाक' हेर अर्थ आसात). एका समाजाचे वांगडी वेगवेगळ्या कारणांक लागून एकठांय येतात, जशे की सण मनोवप आनी फेस्तां, लग्नां आनी हेर कार्यावळी घडोवन हाडप. कांय गांवांनी लोक एकठांय येवन जमीन तयार करप, पेरणी करप, कापणी करप ह्या सारक्या शेतकी पद्दतींनी एकामेकांक आदार दितात. काळांतरान समाजांनी चड करून वांटून घेतिल्ली सैमीक संपत्ती आनी उदक, चरपाची जमीन आनी रान उत्पादन सारकिल्या संसाधनांचो वापर करपा विशीं कांय पद्दतींचेर एकमत जालें. कितल्याशाच आदिवासी समाजाचें हेंच आसा. कांय प्रमाणांत आयज गांवगिऱ्या भारतांत गांवच्या समाजांत ही गजाल कायम आसा. अश्यो प्रथा – आमी तांकां 'नेम' म्हणूं येता, जरी तीं क्वचितच बरयल्लीं आसलीं – समाजांक संसाधनां मेरेन सुरक्षीत प्रवेश मेळोवन

दिला. पूण हाचोय अर्थ समाजांतल्या सगल्या कुटुंबांक आनी व्यक्तींक करपाची विशिश्ट कर्तव्यां आसतात. नाजाल्यार समाज सुरळीत चलचो ना.

चुकोवपाक नाकात

- ❖ वर्सान वर्स मध्य प्रदेशांतल्या झाबुआ शारा भोंवतणच्या वाठारांत उदकाचें खर संकश्ट येता. संकश्टाच्या वेळार खंयच्याय व्यक्तीक वा कुटुंबाक आदार दिवपा खातीर एकठांय येवपाची तांची हालमा (मुखार पान पळयात) परंपरेक पाळो दिवन भील समाजान शेंकड्यांनी गांवांनी हजारांनी झाडां लावपाचें थारायलें. भिल्लांनी पावसाचें उदक सांबाळपा खातीर जायते खंदक खणले आनी हेर उदक सांठोवपाची बांदावळ तयार केली. ह्या कामा खातीर तांकां पगार मेळ्ळो ना पूण आपल्या समाजा विशीं आनी पर्यावरणा विशीं आपलें कर्तव्य म्हूण तें केलें. हलमा परंपरेंत धर्तरी मातयेची सेवा करप हो हेत आसा. 2019 वर्सा शिवगंगा चळवळींतल्या श्री महेश शर्मा हांकां भिल्ल समाजा वांगडा केल्ल्या परिवर्तनकारी वावरा खातीर पद्मश्री पुरस्कार दिवन ताचो भोवमान केलो..
- ❖ 2015 वर्साच्या चेन्नय हुंवारा वेळार रस्ते न्हंयांकडेन वळ्ळे आनी लोक आतां भोंवपाक शकले नात. चडशीं सगळीं दुकानां बंद आशिल्लीं आनी सेवा खंडीत जाल्ली. जायत्या खाजगी गटांनी, खास करून अध्यात्मीक आनी धर्मीक संस्थांनी व्हड प्रमाणांत अन्न रांदून ताची गरज आशिल्ल्या लोकांक वांटून दिली.
- ❖ ताचे बदला कसलीच अपेक्षा दवरिनासतना समाजाच्या फायद्या खातीर लोक एकठांय येवन कितें तरी करपाची अशीं आनीक कितलींशींच उदाहरणां आसात. तुमी कितेंय आयकलां.

वयर दिल्ल्या वास्तवीक जिणेंतल्यो काणी गांवगिऱ्या संदर्भांत समाजाचें चित्रण करतात. शारी संदर्भांतूय समाज आसता, जरी तो थोडो वेगळो काम करूं येता. आनीक एका वास्तवीक जिणेचे कथेंतलें एक उदाहरण पळोवया.

20 वर्सां पयलीं अहमदाबाद (गुजरात) हांगच्या एका वाठारांत एका ल्हान ऑटो फॅब्रिकेशन कार्यशाळेचो धनी कमल परमार हाचे कडेन रस्त्यार वंचीत भुरग्यांचो पंगड दिसलो. कांय जाणांनी शाळा सोडली, जाल्यार कांय जाण केन्नाच शाळेंत गेल्ले नात. कमलान तांकां दर दिसा सांजवेळा 5.30 ते 9.30 मेरेन ट्यूशन दिवपाक सुरवात केली, ताच्या नेमान कामाच्या वेळा उपरांत. तशेंच भुरग्यांक फुकट जेवण दिलें. फुडें 150 भुरगीं त्या वर्गांत नेमान हाजीर रावपाक लागलीं आनी तांकां धड्यांत खोलायेन आवड आशिल्ली!

थळाव्या शाळेंतल्या कांय शिक्षकांनी वर्ग लक्षांत घेतले आनी कांय काळ अध्यापनांत सामील जाले. तातूंतल्या एकल्यान निरिक्षण केलें, “ह्या भुरग्यांक बसपाक योग्य बाक मेळनात, ‘सायलेन्स झोन’ वर्ग नात आनी थंयच्यान वचपी गाडयो खूब आवाज करतात, तरीय शिक्षक तांकां कितें सांगतात ताचेर ते आपलें सगळें लक्ष दितात. हाका लागून म्हज्या काळजाक स्पर्श जालो. तांचे कडल्यान मेळिल्लो मोग आनी मोग अविश्वसनीय आशिल्लो.” नेमान शाळांनी वचपी कांय व्हडलीं भुरगींय कमलाच्या वर्गांत शिकोवपा खातीर स्वयंसेवक म्हूण रुजू जालीं. तातूंतल्या एकल्यान म्हणलें, आमी थंय शिकोवपाक गेल्ले, ताचे बदला तांचे कडल्यान आमी खूब कितें शिकले.

- हे काणयेचेर तुमच्या वर्गांत चर्चा करची. समाजा कडेन कसली वृत्ती दिसून येता?
- कमल परमार हांच्या उपक्रमांत खंयचीं मुल्यां प्रतिबिंबीत जातात?
- त्या वंचीत भुरग्यांचो विचार करचो. समाजान तांचेर अन्याय केला, अशें दिसता?

- सगल्या भुरग्यांक शिक्षण मेळचें हे खातीर समाजान कितें करचें?

फाटल्या 30 वा 40 वर्सांत नवे तरेचे समाज्य उदयाक आयल्यात. जायत्या शारी वाठारांतल्यो रहिवासी कल्याण संघटना म्हणल्यार स्वताचे नेम आनी कायदे तयार करपी समाजांचीं उदाहरणां. ते म्हणल्यार कोयर वेवस्थापना, सामान्य वाठारांची नितळसाण, पाळीव प्राण्यांची जतनाय घेवप आनी अशे तरेचे नेम आसूं येतात. समाजांत रावपी लोक अशे तरेचे नेम आनी कायदे करपाक वांटो घेतात.

अखेरेक समाज परस्परावलंबी आसतात. देखीक, तीच रहिवासी कल्याण संघटना पुरवणे खातीर वेपारी समाजाचेर आनी कोयर हाताळपा खातीर पालिका कर्मचाऱ्यांचेर निंबून आसतली. आमच्या गुंतागुंतीच्या समाजांत सगले जाण हेर कितल्याशाच लोकांचेर आनी समाजाचेर निंबून आसतात.

सोटून काडूया

तुमच्या कुटुंबा भायल्या सगळ्या लोकांची वळेरी तयार करात जे आपल्या कामा वरवीं तुमकां खंयच्या ना खंयच्या मार्गान आदार दितात.

‘समुदाय’ ही एक लवचीक संकल्पना आसा हें आतां आमकां समजलां. आनीक कांय उदाहरणां:

- जाती वा ताचो एक पोटविभाग हांकांय चड करून समाज अशें म्हणटात.

- विशिष्ट धर्म, प्रदेश, कॉमन काम वा आवड आशिल्ल्या लोकांच्या पंगडाक, खास करून ल्हान गटाक समाज अशेंय म्हणूं येता; देखीक- 'मुंबयचो पारशी समाज', 'चेन्नयचो शीख समाज', 'अमेरिकेचो भारतीय समाज', 'केरळाचो शास्त्रीय समुदाय', 'आमच्या शाळेचो कला समुदाय', 'गांवचो शेतकार समाज', आदी... यादी अंतहीन आसा!
- तुमच्या शाळेंत तुमी वेगवेगळ्या समाजांचो वांटो आसूं येतात – तुमचो वर्ग, हांव, पूण खेळां समुदाय, राष्ट्रीय सेवा येवजण, राष्ट्रीय कॅडेट कॉर्प्स, विज्ञान वा नाटक क्लब, आदी.

सोदून काडूया

- तुमी खंयच्या प्रकारच्या समाजांत आसात?
- तुमी शाळेंत वांटो घेवपी क्लब आसा ? तें कशें काम करता ?

आमी फुडें वचचे पयलीं...

- कुटुंब ही मनीस समाजाची बुन्याद आसा. आदर्श म्हणल्यार कुटुंबांतले वांगडी आपल्या जायत्या कर्तव्यांनी आनी कार्यांत एकामेकांक आदार दितात.
- समाज हो एक व्हडलो घटक, हाचोय अर्थ असो जाता, की लोक एकामेकांक आदार दिवपा खातीर आपले परीन यत्न करतात. 'समुदाय' ही व्याख्या कितल्याशाच तरांनी करूं येता आनी तातूंत जायते तरेचो समाज आसा.
- निमाणें समाज परस्परावलंबी आसतात.

प्रस्न, उपक्रम आनी प्रकल्प

1. तुमच्या घरांत आनी शेजारच्या वाठारांत तुमी खंयचे कांय नेम पाळटात? तीं कित्याक म्हत्वाचीं?
2. कांय नेम कुटुंबांतल्या वा समाजांतल्या कांय जाणांचेर अन्याय करतात अशें तुमकां दिसता? कित्याक?
3. समाजाच्या आदाराक लागून फरक पडटा अशा कितल्याशाच परिस्थितींचें वर्णन करात जे तुमी पळयल्यात. काडूं येता वा ह्या विशीं बरयात.